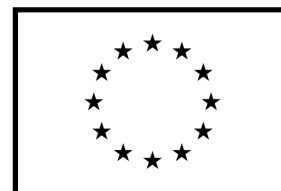

mpc
METODICKO-PEDAGOGICKÉ CENTRUM

Európska únia
Európsky sociálny fond

Moderné vzdelávanie pre vedomostnú spoločnosť / Projekt je spolufinancovaný zo zdrojov EÚ

PaedDr. Lýdia Taišová, PhD.

Hra s jazykom v poézii pre deti a jej didaktická aplikácia

Osvedčená pedagogická skúsenosť edukačnej praxe

Prešov

2012

Vydavateľ: Metodicko-pedagogické centrum, Ševčenkova 11,
850 01 Bratislava

Autor OPS/OSO: PaedDr. Lýdia Taišová, PhD.

Kontakt na autora: Spojená škola, Matice slovenskej 11, Prešov
lydiatais@gmail.com

Názov OPS/OSO: Hra s jazykom v poézii pre deti a jej didaktická aplikácia

Rok vytvorenia OPS/OSO: 2012

Odborné stanovisko vypracoval: Mgr. Andrea Chalupová

Za obsah a pôvodnosť rukopisu zodpovedá autor. Text neprešiel jazykovou úpravou.

Táto osvedčená pedagogická skúsenosť edukačnej praxe/osvedčená skúsenosť odbornej praxe bola vytvorená z prostriedkov projektu Profesionálny a kariérový rast pedagogických zamestnancov. Projekt je financovaný zo zdrojov Európskej únie.

Kľúčové slová

Čítanie a literárna výchova. Hra s jazykom. Poézia pre deti.

Anotácia

Zámerom práce je ponúknuť rôzne metódy pri práci s básnickým textom v primárnej škole na hodinách čítania a literárnej výchovy s dôrazom na využitie hry s jazykom. V teoretickej časti sme sa zamerali na výrazovosť poézie pre deti, kde uvádzame prehľad a príklady na hláskové a slovné hračky, príznakové stylistické prostriedky, stylistické figúry a trópy. Praktickú časť práce tvoria ukážky vyučovacích hodín čítania a literárnej výchovy, na ktorých sme pracovali s básnickým textom Márie Rázusovej-Martákovej, Daniela Heviera, Miroslava Válka, Ľubomíra Feldeka, Štefana Moravčíka a Milana Rúfusa. V jednotlivých častiach vyučovacích hodín ponúkame viacero alternatív motivačných a aktivizujúcich metód pri práci s básnickým textom.

OBSAH

Úvod

1 VÝRAZOVOSŤ POÉZIE PRE DETI.....	5
1.1 Hláskové a slovné	5
1.2 Príznačkové štylistické prostriedky.....	6
1.3 Štylistické figúry.....	7
1.4 Trópy.....	8
2 DIDAKTICKÁ APLIKÁCIA HRY S JAZYKOM V POÉZII PRE DETI...11	
2.1 Práca s básnickým textom M. Rázusovej-Martákovej Kvety.....	11
2.2 Práca s básnickým textom D. Heviera Poschodový klobúk.....	14
2.3 Práca s básnickým textom M. Válka Ďateľ.....	16
2.4 Práca s básnickým textom Ľ. Feldeka Večerná.....	18
2.5 Práca s básnickým textom Š. Moravčíka Sneží, sneží.....	21
2.6 Práca s básnickým textom M. Rúfusa Jarná modlitba.....	24
Záver	27
Zoznam bibliografických zdrojov.....	28

ÚVOD

*„Poézia je pre duchovný organizmus
malého človeka rovnako dôležitá
ako vitamíny pre jeho telo.“
(Daniel Hevier)*

Umelecké dielo - báseň v nás vzbudzuje hru zmyslových pocitov a vnemov, predstav a myšlienok. Umožňuje nám vidieť svet inými očami, splynúť s autorovým prežívaním, nahliadnuť do skrytých zákutí jeho i svojej duše. Umelecká literatúra je neoceniteľným zdrojom duchovného poznania a emotívnej kultivácie. Má veľkú silu, pretože spája v sebe emocionálnu i racionálnu zložku: vciťovanie, prežívanie, keď sa detský vnímateľ sústreďí na svoje pocity, predstavy a súčasne analyzuje i objavuje kompozíciu literárneho diela. Súčasný trend výučby jazyka dáva do popredia metódu práce s textom.

Keďže k slovesnému umeniu pociťujem už od detstva zvláštnu náklonnosť a vidím v ňom hodnoty, ktoré človeka dokážu obohatiť a uspokojovať, želala by som si, aby aj žiaci nadobudli k nemu taký vzťah, aby poetika básní zaujala pevné a trvalé miesto v ich živote. Cieľom našej práce je ponúknuť rôzne metódy pri práci s básnickým textom s dôrazom na využitie hry s jazykom a umožniť tak detskému čitateľovi vnímať krásu slova, aby sa preňho čítanie stalo radostnou a plnohodnotnou činnosťou.

Básne sme vybrali od významných autorov jednotlivých vývinových období literatúry pre deti a mládež, ku ktorým patrí Mária Rázusová-Martáková (predstavielka zakladateľskej generácie umeleckej detskej literatúry), Lubomír Feldek (predstaviel generácie detského aspektu), Miroslav Válek (predstaviel generácie detského aspektu), Daniel Hevier (predstaviel imaginatívno-fantazijného a hravo-poetického princípu v poézii pre deti), Štefan Moravčík (predstaviel imaginatívno-fantazijného a hravo-poetického princípu v poézii pre deti) a Milan Rúfus (predstaviel kresťansko-humanistickej kontemplatívnej poézie). Keďže ich básnické texty sú naozaj jedinečné a rôznorodé, snažili sme sa využiť také metódy práce s básnickým textom, ktoré by ich neopakovateľné čaro znásobili a zároveň nechali priestor detskej fantázii a tvorivosti. Túto možnosť nám poskytuje fenomén detstva – hra, ktorá je súčasťou básnickej tvorby pre deti a zároveň spôsobom zábavného poznávania sveta poéziou.

1 VÝRAZOVOSŤ POÉZIE PRE DETI

1.1 Hláskové a slovné hračky

Hromadenie a opakovanie jazykových prvkov je blízke detskej hravosti, poznávacej a vyjadrovacej osobitosti dieťaťa. Preto sa v poézii pre deti rozvinula hra s jazykom, hra so slovom, ktorú môžeme rozdeliť na tri základné skupiny:

- skupina s cieľom zabaviť sa, zasmiať sa,
- skupina s funkciou poznávacou,
- skupina vzniká na základe kreovania 1. a 2. skupiny, spája sa v nej poznávacia i zábavná funkcia.

V týchto skupinách s esteticko-zábavnou i významovo-informačnou funkciou sa uplatňujú hláskové a slovné hračky :

Anagram: premiestnením písmen alebo hlások vzniká iné slovo.

Tam ani tma nemáa. (L. Feldek : Večerná)

Akrostichon: začiatkové písmená alebo slabiky veršov v strofe tvoria slovo.

*Slovensko
Stráž si, Slovák, svoje slová,
Lebo inak si ťa schová
Odvážnejší do vrecka.
Veľmoc – hoci turecká.
Elce – pelce, oklame ťa,
Národ nežný ako dieťa.
Spomeň si: Tu žili smelí,
Ktorí svoj rod zdvihnúť chceli.
Orly – s nimi národ lieta. (Š. Moravčík: Slovensko)*

Telestichon: posledné hlásky alebo slabiky veršov v strofe tvoria slovo.

Palindrom: slovo alebo verš dávajú zmysel aj pri spätnom čítaní.

NÍČ a ČIN (F. Rojček: Veršostrojček)

Kalambúr: slovná hračka založená na úmyselnom zamieňaní zvukovo podobných slov s humorným alebo satirickým zameraním.

*Ale pozor, lebo je len
jeden taký zvláštny jeleň.
(T. Janovic: Jeleňvízor)*

S kultiváciou hier v jazyku detskej literatúry súvisí uplatňovanie *grafickosti výrazu*. Znamená to, že odlišnou veľkosťou alebo farebnosťou písmen sa zvýrazňuje vo veršovej hre zašifrovaný význam, alebo v graficky usporiadanom tvare téma básne.

Kaligram (z gréc. *kalos* – krásny, *gramma* – písmo) je grafická báseň, ktorej písmená sú usporiadané do určitého obrazca s estetickým zámerom. Napr. báseň z tvorby Františka Rojčka Balón je usporiadaná do tvaru balóna, alebo báseň Poschodový klobúk z pera Daniela Heviera je v tvare klobúka.

1.2 Príznačkové štylistické prostriedky

Deminutíva: zdrobneniny

*Vodička, vodienska,
ovlaž nám kolienka. (M. Ferko: Pieseň)*

Slang (z angl. Language-jazyk, s-privlastňovacia prípona): hovorové (nespisovné) pomenovania, ktoré sú charakteristické pre vyjadrovanie príslušníkov niektorej spoločenskej skupiny, prípadne ľudí pôsobiacich v určitej pracovnej alebo záujmovej oblasti.

Majte rozum! Čo ste šiši? (Š. Moravčík: Marec)

Dialektizmy (z gréc. dialektos – reč): nespisovné slová, slovné spojenia z oblasti slovnej zásoby nárečí, ich používanie je obmedzené hranicami jednotlivých nárečových oblastí.

*Veď je mladý – stvára besy,
vieš, vše čuť naň zlého dačo... (E. Podjavorinská: Pytačky)*

Antonymá / Opozitá (z gréc. anti-proti, onyma-meno): slová opačného, protikladného významu.

*Ja som horká, mier je sladký.
(Š. Moravčík: Mier je sladký)*

Homonymá: slová, ktoré majú rovnakú zvukovú podobu (rovnako znejú), ale rozdielny pôvod a význam.

*Buchlo čelo o čelo,
tancujú si veselo.
(T. Janovic: Moja Kata)*

Synonymá: pomenovania, ktoré sa navzájom odlišujú zvukovou podobou (rozdielne znejú), ale majú zhruba rovnaký význam.

*Všetko sa bojí,
všetko sa ľaká...
(E. Podjavorinská: Divadlo)*

Eufemizmy (z gréc. eu – dobre, fémi – hovorím): slová a slovné spojenia, ktoré majú zjemňujúci a zmierňujúci význam, zjemňujúci výraz pre drsné alebo nepríjemné javy, deje alebo predmety.

*Uhli sa hrudy studené -
schovali hviezdu do zeme.
(M. Rázusová – Martáková: Hviezdička)*

Dysfemizmus (z gréc. dys – zle, fémi – hovorím): hanlivý výraz, opak eufemizmu, ktorý predstavuje drsné pomenovanie, výraz so silným negatívnym citovým zafarbením, ktorý zhoršuje predstavu o osobe, jave alebo veci.

*Starý otec už od rána,
šomre zasa na Galgana.
(F. Rojček: Mená nášho Zdena)*

Apoziopéza (z gréc. aposiopésis – prerušenie, zamlčanie): prerušená alebo nedokončená výpoveď, významovo i intonačne.

*zasa tak ako do vtedy –
posledný vbehne do triedy...
(M. Ferko: Báseň bez konca)*

1.3 Štylistické figúry

Aliterácia (z lat. ad – k , littera – písmeno): zvuková štylistická figúra zakladajúca sa na opakovaní rovnakých hlások alebo skupín hlások na začiatku dvoch alebo viacerých susedných slov.

*Sneží, sneží, sneh sa sype...
(Š. Moravčík: Sneží, sneží)*

Kalambúr (z franc. calembour - slovná hračka): vzniká použitím zvukovo podobných, alebo rovnakých, ale významovo rozdielnych i protikladných pomenovaní.

*„ Čí by som bol? Ničí.
Človek všetko ničí,...
(Š. Moravčík: Zatúlaný zajko)*

Anafora (z gréc. anafora – znovuuvedenie): opakovanie rovnakého slova (slov) na začiatku za sebou idúcich veršov, poprípade na začiatku jednotlivých strof.

*Pratala sa poza pec,
pratala sa dvermi...
(L. Podjavorinská: Na tanci)*

Epifora (z gréc. nanášanie): opakovanie rovnakého slova (slov) na konci susedných veršov, opak anafory.

*Ja som veľký šibal,
šibal by som, šibal...
(Š. Moravčík: Šiby – ryby!)*

Epanastrofa (z gréc. epanastrofe – obrátenie): vzniká ako kombinácia epifory a anafory: slovo alebo slovné spojenie z konca verša sa opakuje na začiatku nasledujúceho verša.

*Už sa krúti veľká platňa,
platňa je však málo platná ...
(T. Janovic: Moja Kata)*

Epizeuxa (z gréc. epizeuxis – pripojený): bezprostredné opakovanie slova alebo slov vo verši, opakovanie tých istých slov za sebou.

*...pretože mám pohyb,
pohyb, pohyb, pohyb,
pohyb, pohyb, pohyb...
(L. Feldek : Lopta)*

Tautológia (z gréc. tautos – ten istý, logos – slovo): hromadenie synonymických výrazov pre pomenovanie toho istého javu alebo veci.

*Vrabec Pišta sa nebojí
ničoho na svete, okrem :*

- 1.*
- 9. vreskotu*
- 10. škrekotu*

(D. Hevier: Čoho sa bojí vrabec)

Paronomázia (z gréc. para – vedľa, onomadzó – menujem): hromadenie takých pomenovaní vo verši, ktoré majú rovnaký slovný základ.

*Smiešky,
smiechy,
smiešiská,
vetrisko nás
potíska.*

(Š. Moravčík: Sánkovačka)

Asyndeton (z gréc. asyndetos – nespojený): vzniká spájaním slov alebo viet bez obvyklých spojok, vynechávaním spojok, bezspojkové spojenie slov.

*Bol raz jeden chamtivec,
ten túžil mať každú vec.
Veľkú vilu, auto, chatu,
plachetnicu, vaňu zlatú.*

(Š. Moravčík: Bol raz jeden chamtivec)

Onomatopoja (z gréc. tvorenie slov): napodobňovanie zvukov prírody a pracovných zvukov, zvukomalba, slová pozostávajú z hlások, ktoré svojou stavbou vyvolávajú dojem skutočného zvuku, alebo ho pripomínajú.

Klop- klop, klopú kopytá.

(T. Janovic: Jeleňvízor)

1.4 Trópy

Trópy (z gréc. tropos . obrat): označenie triedy výrazových prostriedkov, ktoré sa zakladajú na prenesenom význame slova, v ktorých označujúce k označovanému javu neprilieha priamo, ale sprostredkovane.

Metafora (z gréc. prenos, prenesenie): slovom (slovným spojením alebo vetou), označujúcim istý jav (vec, dej, vlastnosť ...) , pomenujeme iný, podobný jav. Ide, teda o prenášanie významu z javu na jav na základe ich vzájomnej podobnosti.

*Nesie vrana v zobáku
čierne zrnko súmraku.
(J. Navrátil: Zimný večer)*

Personifikácia (z lat. persona – osoba, facere – robiť, konať): druh metafory, pri ktorom ide o prisúdenie ľudských vlastností neživým predmetom, zosobnenie.

*Písací stroj šepol básni...
(F. Rojček: Zalúbená báseň)*

Ak dávame neživým predmetom vlastnosti živých, ale nie ľudských bytostí, hovoríme o **animizácii**, oživovaní.

*Sneh padá bez rečí.
Nemňauká.
Nemečí. (Š. Moravčík: Priateľský chodníček)*

Prirovnanie (z lat. comparatio): spočíva na komparácii dvoch vzájomne podobných, niekedy aj odlišných javov, vecí a vlastností. Rozlišujeme v ňom tri členy :

1. člen, ktorý porovnáваме (comparandum),
2. člen, ku ktorému sa prirovnáva (comparatum),
3. spoločná vlastnosť, znak porovnávaných predmetov, javov, osôb, vlastností (tertium comparationis).

*...žabiatko ver silné ani buk...
(L. Podjavorinská: Žabiatko)*

Epiteton (z gréc. epithetos – pridaný): básnický, umelecký prívlastok, zvýrazňuje, bližšie určuje a ozvlášťuje význam pomenovania, ku ktorému patrí, prenáša naň svoj význam. Rozlišujeme 2 druhy:

1. *Epiteton stály* (epitheton constans): viaže sa na podstatné meno natoľko, že sa vždy vyskytujú spolu.

*Sivé očká, čo plačete, ...
(Š. Moravčík: Sneží, sneží)*

2. *Epiteton ornans* (ozdobný prívlastok): vyznačuje sa originalnosťou, oživuje a konkretizuje podstatné meno.

*Vitaj, žienka – snežienka,
krásna tvoja zvončeková
sukienka.
(J. Pavlovič: Snežienky)*

Metonymia (z gréc. záměna mena menom): záměna jedného slova alebo slovného spojenia iným slovom alebo slovným spojením na základe vonkajších vzťahov alebo vecnej súvislosti.

*Voda nemá konca – kraja,
čítal teda Karla Maya .
(D. Hevier: Ako bola objavená Amerika)*

Hyperbola (z gréc. hyperbole – nadsádzka): slovné spojenie, ktoré má zveličujúci, preexponovaný význam .

*Mamka vraví : Na ihrisko
šlo to moje bežárisko.
(F. Rojček: Mená nášho Zdena)*

Perifrása (z gréc. perifrasis – opis): predmet alebo pojem sa nepomenuje priamo, ale opisom, vymenúvaním charakteristických znakov, istých vlastností namiesto celku.

*Bud' blahoslavená, Bratislava,
bohatá baňa bájoslovia ...
(Š. Moravčík: Bud' blahoslavená, Bratislava)*

Symbol (z gréc. symbolon – dohovorený znak): na prvotný význam slova, slovného spojenia sa navrství ďalší, ktorý je zastretejší, menej zjavný. Napr. slovo označujúce konkrétny predmet nadobúda zároveň aj abstraktný zmysel. Hlavnou charakteristikou je náznakovosť a sugestívnosť, prejavuje sa pri ňom tendencia opakovania a ustáľovania.

*Viem jedno hniezdo.
Rád ho mám.
V ňom ako v Božej sieti
je mnoho otcov, mnoho mám
a mnoho, mnoho detí.
(M. Rúfus: Modlitba za Slovensko)*

Irónia (z gréc. eironeia - úsmešok, pretvarovanie): druh nepriameho pomenovania, posun významu do opačného pólu, výrazový prostriedok, v ktorom kladné hodnotenie má pejoratívny, negatívny význam. Je jemným prostriedkom komickosti a humoru, vyslovený výraz je myslený v úvodzovkách. Funkcia irónie spočíva v zosmiešňovaní negatívnych ľudských vlastností a javov.

*Je to známy svalovec,
dvíha vtáčie pierko.
(D. Hevier: Vietor)*

2 DIDAKTICKÁ APLIKÁCIA HRY S JAZYKOM V POÉZII PRE DETI

2.1 Práca s básnickým textom M. Rázusovej-Martárovej Kvety

Predmet : slovenský jazyk – čítanie a literárna výchova

Báseň: Mária Rázusová - Martárová - Kvety

Cieľ: Výrazne čítať s citovým podtextom. Zosobnenie. Starostlivosť o prírodu.

Metódy a formy: didaktické hry, riadený rozhovor, metóda reflexie, skupinová práca, dramatizácia, pantomíma.

Pomôcky: dvojfarebné kruhové terčíky, atlas kvetov, text básne V. Šefčíka La100vičky.

Text básne:

KVETY

*Čierne krídla rozprestrela
nôčka tichá
a dom celý v sladkom spánku
dávno dýcha.*

*Len na malom stolíku
v maľovanom džbániku
lúčne kvety samé šu-šu,
plné tajú,
o voľačom rozprávajú,
šepotkajú.*

*„Bračekovci!“ zdvihne králik
driečik holý,
„či aj vás tak všetko lomí,
všetko bolí?“
A kvety mu: „Aj nás tak!“
Najviac smúti divý mak
a najradšej by sa ukryl
v ťažkom žiali,
že mu jeho krásne sukne
opršali.*

*Orlíčky aj klince, zvonky,
stračia nôžka –
celá kytka je už iba
žalôb nôška:*

*„Ja mám hlad! – A ja mám smäd,
a tu v džbáne vody niet!...“
A je potom vzdychov, stonov
až do rána,
kvietkom slzy stonkou tiekli
aj do džbána.*

*Ráno Marka-kvetinárka
príde k stolu,
vidí: kvety povädnuté,*

„Vymenuj kvety o ktorých sa hovorí v básni, nájdi ich obrázky v atlase kvetov a pripni na magnetickú tabuľu.“ (lúčne kvety: králik, divý mak, orlíčky, klince, zvonky, stračia nôžka)

„Čo potrebujú kvety k ich životu?“ (vodu, teplo, svetlo, pôdu, ...)

„Čo chýbalo kvetom v básni? Čo im zabudla Marka kvetinárka dať?“ (vodu)

„Prečítaj verše, kde sa kvety správajú ako živé osoby.“ (lúčne kvety samé šu-šu, o voľačom rozprávajú, šepotkajú, kvietkom slzy stonkou tiekli, najviac smúti divý mak)

„Vysvetli, čo znamená : čierne krídla rozprestrela nôcka tichá.“ (prišla tma, zotmelo sa, zašlo slnko)

„Vysvetli: jeho krásne sukne mu opršali“ (opadali mu lupene)

„Nájdi v básni slovné spojenie s dvojhĺáskou ô, vysvetli ako mu rozumieš a použi ho vo vete.“ (žalôb nôžka)

„Vypíš z básne slová, v ktorých stačí zameniť jednu hlásku inou a vznikne slovo nové“. Napríklad: dom/dym, tichá/pichá, celá/cela, Marka/Mirka, žiali/žuli, driečik/dráčik, lomí/loví...)

7. *Pantomímou*, pohybmi a postojom celého tela vyjadri kvietok povädnutý a kvietok svieži, čerstvý.
8. *Skupinová práca* spojená s čítaním textu básne *Kvety*.
Prvá skupina vyhľadá pekné slovné spojenia. (čierne krídla, nôcka tichá, v sladkom spánku, v ťažkom žiali, kvietky nevinné a iné)
Druhá skupina vyhľadá zaujímavé slová. (žalôb, nôžka, šepotkajú, v žiali...)
Tretia skupina vyhľadá opytovacie a zvolacie vety.
Štvrtá skupina vyhľadá priamu reč.
9. Nájdi a vypíš pod seba z textu básne také slová, ktorých začiatkové písmená utvoria meno ľubovoľného kvetu. Napríklad:

Ráno	Marka
Už	Aj
Žiali	Kvetinárka
Ach	

Záverečná časť

1. Opätovné čítanie celej básne žiakmi.
2. Dramatizácia básne.
3. Čítanie textu básne *La100vičky* od Valentína Šefčíka. (Text je napísaný farebnými fixkami na výkrese formátu A4, slová sú modré a číslo 100 je červené.)

LA100VIČKY
Posadali la100vičky
pri 100dole
na 100ličky.
Ča100 ešte pred augu100m
sedávali s chrú100m
Gu100m.
Rátali tam nôžky
u 100nožky Božky.
Keď tie nôžky porátali,
hneď 100nožke zve100vali:
I100 bude niekde chyba,
lebo do tej 100vky ešte
niekoľko nôh chýba.

4. „Výpustka“. Vynechaj v slove jedno písmeno tak, aby vzniklo slovo nové.

silák – slák	prianie – pranie	kostol – kotel
pilot – plot	pleť – plť	končiar – kočiar
strop – stop	pri stene – prstene	poleva – pleva
drievka – dievka	hudba – huba	Stano – stan

2.2 Práca s básnickým textom D. Heviera Poschodový klobúk

Predmet : slovenský jazyk – čítanie a literárna výchova

Báseň: Daniel Hevier - Poschodový klobúk

Cieľ: Výrazne čítať text básne s pochopením obsahu. Rozvoj empatie. Rým. Správna výslovnosť.

Metódy a formy: súťaž, riadený rozhovor, didaktické hry, dramatizácia.

Pomôcky: karty s jazykolamami, klubúky a čiapky rôznych typov.

Text básne: POSCHODOVÝ KLOBÚK

Ja mám klobúk veľký ako dom,
dávam si ho dolu žeriavom.
Môj klobúk má dvanásť poschodí.
Zišiel by sa výťah, ale nechodí.
Navrchu je strecha s anténou,
pod ňou veľká požičovňa snov.
Predávajú sa tu párky, zmrzlina,
chodí na ne jedna vrabčia rodina.
Býva tu aj jeden slávny kráľ
a básnik, čo chodí na futbal.
Na jednom poschodí žije slon,
na inom zas šašo s trombónom.
No a celkom na prízemí býva moja dobrá hlava.
Je to ináč slušná hlava, iba trochu vymýšľavá.

Úvodná časť

Motivácia:

1. Súťaž „Preteky“ na rozhýbanie, gymnastiku jazyčkov. Medzi lavicami sú rozložené dve rovnaké trasy kariet, na ktorých sú napísané jazykolamy:

Chŕ, chŕ, chrústy chrápu v chrasti. Idú bravy do dúbravy, idú bravy, idú z vrat.

*Klárin králik duby váľa a kričí: Prepánakráľa! Čičíka čížik, čičíka, čičíka čížik
čížika. Pštrosice, pštrozy aj pštrosícatá. Orba obra Bobra.*

Dvaja žiaci súťažia, kto rýchlejšie svoje karty prečíta a dostane sa do cieľa. Správnosť kontrolujeme spolu so žiakmi. Pre ďalších súťažiacich zostavíme nové poradie kariet. Obmena súťaže: Žiaci sa rozdelia do družstiev, úlohou každého družstva je zapamätať si čo najviac z uvedených jazykolamov a zapísať ich na tabuľu. Hodnotíme rýchlosť i počet chýb v písaní.

2. Hra „Ráčik“. Nájdi slová, ktoré majú význam aj vtedy, keď sa čítajú odzadu a použi ich v jednej vete. Napr. mak – kam. Kam dáme mak? Na tabuli sú napísané tieto slová: rys, kotúľ, mak, Anna, kohút, jar, oko, dar, dej, ťahať, kosák.

3. *Hra s hádankami „Dom tajomstiev“*. Na tabuli je nakreslený veľký obrys domu, ktorý má však len strechu. Vo vnútri domu sú napísané čísla od 1 do 11 a každému číslu je priradená jedna hádanka. Žiak si vyberie číslo, prečíta príslušnú hádanku, vyrieši ju a predmet, ktorý bol riešením zakreslí do domu. Takto náš dom získa napr. okno, telefón, dvere...

Hádanky:

Pri komíne stojí, vháňa vlny zhora do televízora. Čo je to? (televízna anténa)

Čierne uško, čierne bruško na polici je prikutý,
zato správy našim známym skôr zanesie ako ty. Čo je to? (telefón)

Na hore vyrástla, na trh sa vláčila,
aby raz v rajničke veselo tančila. Čo je to? (vareška)

Som v izbe a som aj von, bezo mňa je slepý dom. Čo je to? (okno)

Býva u nás dievka strapatá, po byte lieta sem a tam. Čo je to? (metla)

Hoci nie je vtáča, ani zviera, predsa má rohy a mnoho peria. Čo je to? (perina)

Nešteká a nehryzie, a predsa ťa do domu nevpustí. Čo je to? (zámka)

To je o ňom dobre známe, že nikoho neoklame. Čo je to? (zrkadlo)

Štyri rohy, dva parohy, chodí to. Čo je to? (dvere)

Lezie, lezie po železe, nájde dierku do nej vlezie. Čo je to? (kľúče)

Nežije, a predsa chodí, človeka to dobre vodí. Čo je to? (hodiny)

Interpretačná časť

1. Žiaci si vypočujú prednes básne, ktorú zarecituje učiteľ.

2. Učiteľ kladie otázky: „Páčila sa vám táto báseň?“

„Bola veselá, či smutná?“

„K čomu básnik prirovnal klobúk?“

3. *Čítanie básne žiakmi*. Autor spomína v básni množstvo vecí, zvierat a ľudí, ktorí žijú na poschodiach klobúka, preto aj my budeme čítať báseň „po schodoch“ t.j. Striedavo po veršoch („po poschodiach“) čítajú dvaja žiaci.

4. *Rozbor básne:*

„Čo nám pripomína tvar básne?“ (klobúk)

„Prečo asi básnik prirovnal dom ku klobúku?“ (Klobúk nosíme na hlave, v ktorej máme množstvo rôznych myšlienok, tak ako mnoho rozličných ľudí žije v dome alebo...)

„Vyhľadaj koľko osôb a zvierat žije v básnikovom klobúku, vymenuj ich.“ (vrabčia rodina, slávny kráľ, básnik, slon, šašo no i sám autor básne)

„Kto by mohol byť kráľom vo vašom dome?“ (otec, riaditeľ školy, prezident banky...)

„Nájdi v básni slová, ktoré sa rýmujú.“ (dom – žeriavom, poschodí – nechodí, s anténou snov, zmrzlina – rodina, hlava – vymýšľavá)

„Aká je básnikova hlava a aká je tvoja?“ (Básnikova hlava je dobrá, slušná, vymýšľavá a moja ...)

„Nájdi slová ukryté v poslednom slove tretieho verša.“ (posledným slovom je slovo poschodí a sú v ňom ukryté slová po, schod, chodí)

5. *Hra „Stratená čiapka“*: Na učiteľovom stole sú položené klobúky a čiapky rôznych typov ako napr. pletená čiapka s brmbolcom, baretka, slamený klobúk s veľkou stuhou, chlapčenská športová šiltovka, klasický dámsky klobúk, poľovnícky klobúk, kvetovaná šatka a iné. Žiak si vyberie pokrývku hlavy, ktorá ho oslovila a nasadí si ju na hlavu. Jeho úlohou je vcítiť sa do osoby, ktorej asi táto čiapka patrí a stvárniť túto postavu verbálne i nonverbálne, využiť hovorené slovo, mimiku, gestikuláciu. Ostatní žiaci hádajú koho to žiak predstavuje. Hráme kým sa nevystriedajú všetky čiapky.

6. „Vymýšľaj!“ Slovo hlava si napíšete najprv zhora nadol a druhý krát zdola nahor po jednom písmene do riadku. Úlohou je nájsť a doplniť slová, ktoré sa začínajú a končia na dané písmeno. Na počte hlások v slove nezáleží.

H	ank	A
L	e	V
A	ktovk	A
V	ymota	L
A	c	H

Záverečná časť

1. Nakresli ako si predstavuješ požičovňu snov.
2. Prečítaj úryvok z básne tak, aby ostatní pocítili radosť a veselosť.
3. Súťaž „Plátanie diery“. Úlohou žiakov je v časovom limite doplniť medzeru v slove NE ... DÍ ľubovoľnou slabikou. Víťazom je žiak s najväčším počtom správne napísaných slov. (nechodí, nesedí, nesadí...).
4. „Hra na kráľa.“ Posadáme si do kruhu. Keď poviem napríklad: „Dnes ja, kráľovná našej krajiny, nemôžem počuť písmeno j. Nesmiete povedať slovo s týmto písmenom. Kto sa pomýli vypadne z hry. Začíname: „Čo dáte svojmu panovníkovi dnes na večeru?“ (Napríklad chlieb, omeletu, mlieko. Čakáme tri sekundy, keď niekto nevie, vypadne. Neskôr sa žiaci striedajú v role kráľa a vymýšľajú nielen jedlá, ale napríklad aj oblečenie, dovolenku...).

2.3 Práca s básnickým textom M. Válek – Ďateľ

Predmet : slovenský jazyk – čítanie a literárna výchova

Báseň: Miroslav Válek – Ďateľ

Cieľ: Vnímať rytmus básne, verša. Odlišovať verš od prózy. Výrazne čítať báseň.

Metódy a formy: didaktická hra, riadený rozhovor, deklamačné činnosti.

Pomôcky: magnetofón, magnetofónová nahrávka so zvukmi lesa, rytmické nástroje Orffovho inštrumentária (drevené paličky).

Text básne: *ĎATEL*

*Nemôže nájsť byt.
Nemá sa kde skryť.*

*„Diera v zemi – načo mi?“
Klop, klop, klope na stromy.*

*Bieda je to na svete,
stromy majú zavreté.*

*Vraví stará vrbá žiaľne:
„Mám byt, ale bez jedálne!“*

*Milý d'ateľ, ber –
nemáš na výber.*

rozdeliť úlohy tak, že prvá skupina hrá na telo každý prvý verš a druhá skupina na drevených paličkách každý druhý.

6. *Rozbor básne:* (riadený rozhovor)

„Básnik v básni namaľoval zvuk klopania d'atľa do kôry stromu. V ktorých veršoch je cítiť túto podobu klopania? V ktorých veršoch nám rytmus hry na paličky pripomína klopanie?“ Verše napíše učiteľ na tabuľu:

Klop, klop, klope na stromy.

Vraví stará vřba žiaľne.

Učiteľ nechá žiakov spoločne povedať tieto verše viackrát.

Úlohy:

„Básnik namaľoval tento zvuk pomocou hlások, ktoré sa viackrát opakujú. Ktoré hlásky sú to? Podčiarkni ich na tabuli.“(k, l, p, v, r)

„Všimnite si, že básnik nenamaľoval len zvuk, ale tvarom celej básne aj...Čo vám jej tvar pripomína?“ (konár, kmeň stromu)

„Vyhľadajte vety, v ktorých básnik píše o zvieratách a o stromoch akoby to boli ľudia.“ (nemôže nájsť byť, vraví stará vřba žiaľne, stromy majú zavreté)

7. *Nácvik výrazného čítania básne.*

Záverečná časť

1. „Aký iný nadpis by si dal tejto básni?“

2. „Utvor z hlások názvu básne **ĎATEĽ** nové slová. Mäkčeň môžeš vynechať, ale aj pridať k písmenu t.j. **d** - d, **t** - t', **l** - l'.“ (dať, teľa, tade, ľad, Eta...)

3. Báseň recitujú všetci žiaci spoločne.

4. „*Slovný futbal*“ . Prvý hráč vysloví slovo, nasledujúci vyhľadáva slovo, ktoré začína poslednou slabikou slova predchádzajúceho: vřba – bahno – noha - ...

5. Napíš slovo d'ateľ zhora nadol tak ,aby v každom riadku bolo jedno písmeno. Vymysli ku každému písmenu takú vetu, ktorej každé jedno slovo bude začínať na toto písmeno.

Napríklad:

Ď – Ďuro d'akoval d'umbierskemu d'alekohľadu.

A – Anička asi aktívne artikulovala.

T – Topánka tlačila tajomného Tomáša.

E – Emil Egreš emigroval.

Ľ – Ľstivý Ľubomír ľutoval ľúbeznú Ľubicu.

2.4 Práca s básnickým textom Ľ. Feldeka Večerná

Predmet : slovenský jazyk – čítanie a literárna výchova

Báseň: Ľubomír Feldek - Večerná

Cieľ: Plynulo čítať báseň s pochopením obsahu. Spájať slová básnickej reči so životom okolo nás (krása noci, večera). Schopnosť prezentovať svoje pocity. Rozvoj predstavivosti.

Metódy a formy : didaktické hry, súťaž, riadený rozhovor, rozprávanie, skupinová práca, metóda reflexie.

Pomôcky : hádanky na kartičkách z papiera, kniha D. Heviera Nevyplazuj jazyk na leva.

Text básne: VEČERNÁ

*Slniečko už išlo domov,
podme, deti, spať i my!
Tma vychádza z dutých stromov,
beda, ak ťa zadymí.*

*Z tmy nás budú oči štípať,
džbán na slzy nemáme.
Nebude to ľahký prípad
trafiť potme ku mame.*

*Slniečko už išlo k mame,
domov, chlapci, dievčatá!
Doma smelé srdcia máme -
tam ani tma nemá.*

Úvodná časť

Motivácia :

1. *Hra „Slovný had“* na plynulosť reči a slovnú komunikáciu, zároveň ňou vytvoríme v triede atmosféru tmy. Sedíme v kruhu, oči máme privreté, držíme sa za ruky. Poviem slovo tma a jemne stlačím žiakovi vedľa mňa ruku. Žiak vytvorí asociáciu k tomuto slovu. Teda povie slovo, čo ho napadne, keď počuje slovo tma a jemne stisne ruku ďalšiemu žiakovi. Takto pokračujeme ďalej.
2. *Hra „Ozvena“* nám posluží na vyvolanie atmosféry tmy v triede. Jeden žiak povie nahlas slovo, ktoré ho napadne v súvislosti s tmou, ostatní žiaci opakujú ako ozvena, pričom opakovanie môžeme gradovať, od tichého k hlasnému a naopak.
3. Na tabuli sú napísané slová : kajak, krk, ľahať, madam, bôb, Oto. Žiakov sa opýtam: „Čo je zvláštne na týchto slovách? Prečítajte si ich aj odzadu. Poznáte aj vy iné slová, ktoré znejú rovnako aj , keď ich čítame odzadu?“ Sú to napr. slová mám, radar, Anna, oco. Zadám žiakom úlohu, aby si vybrali jedno z týchto slov a utvorili vetu s týmto vybraným slovom a so slovom tma.
4. *Súťaž.* Žiaci sa rozdelia do skupín a každá skupina dostane tri hádanky. Úlohou skupín je čo najrýchlejšie hádanky vyriešiť. Víťazom zaspievame pieseň podľa ich výberu.
Hádanky :

Prvá skupina :

Nad komínom našej chatky visí rožtek zlatý. Ale Dunčo stále šteká, nezahryzne do rožteka. Čo je to? (Mesiac)

Poletuje nocou tmavou, cez deň visí dolu hlavou. Čo je to? (netopier)

Čo príde každý večer do domu? (tma)

Druhá skupina :

Raz je rožok, raz je guľa, medzi hviezdami sa gúľa. Čo je to? (Mesiac)

Pole nemerané, stádo nesčítané a pastier rožkatý: Čo je to? (obloha, hviezdy, Mesiac)

Keď ho niet všetci ho čakajú, a keď príde, všetci utekajú. Čo je to? (dážď)

Tretia skupina :

Po oblohe v noci letí, ako zlatý dukát svieti. Nože, deti, uhádnite, čo to svieti, keď vy spíte? (Mesiac)

Poznám strýka kúzelníka, stúpa k nebu bez rebríka. Čo je to? (dym)

Bez nôh chodí, bez koreňov rastie. Čo je to? (Mesiac)

Interpretačná časť

1. Žiaci majú zavreté oči a počúvajú báseň, ktorú vzorovo číta učiteľ.
2. Zhodnotenie, vyjadrenie *atmosféry (náľady) v diele:*
„Čo si pociťoval, keď si počúval báseň?“ (slovná výpoveď)
„Predved' mimikou, gestikuláciou, čo si cítil pri čítaní textu.“

3. Prečítaj báseň tak, akoby si sa veľmi bál. Prečítaj báseň čo najveselšie.
4. *Práca s textom básne*, rozbor formou riadeného rozhovoru.
 „Nájdí v básni verše, ktoré v nás vyvolávajú pocit strachu, vysvetli ako im rozumieš.“
Tma vychádza z dutých stromov,
beda, ak ťa zadymí. (ponáhľajme sa domov, stmieva sa, bude tma.)
Z tmy nás budú oči štípať (bude nám do plaču)
Nebude to ľahký prípad
trafiť potme ku mame. (nájsť v tme cestu domov)
 „Prečítaj verše, ktoré v nás naopak vyvolávajú pocit bezpečia a istoty.“
Doma smelé srdcia máme –
tam ani tma nemá.
 „Čím je zvláštny posledný verš básne?“ (opakujú sa v ňom hlásky a, t, m)
tam ani tma nemá. (navodzujú atmosféru tmy, no bez strachu z nej)

5. *Práca v skupinách.*

Každá skupina dostane na lístku napísané dve úlohy a vypracuje ich. Správnosť riešení úloh v jednotlivých skupinách si skontrolujeme s celou triedou.

Prvá skupina:

Úlohy: Utvor z hlások nadpisu básne nové slová. (Večerná – večer, reč, červ, ver,...)

Nájdí v básni rým k slovu máme. (mame) Vysvetli ich význam a použi vo vete.

Povedz iné slová, kde dĺžka mení význam slova. (latka/látka, babka/bábka...)

Druhá skupina:

Úlohy: Vyhľadaj v slove doma iné ukryté slová. (dom, do, ma)

Povedz slovo opačného významu k slovu ľahký. (ťažký) Prečítaj vetu, kde sa slovo ľahký spomína. (Nebude to ľahký prípad trafiť potme ku mame.) Ako sa zmení význam vety so slovom ťažký ?

Tretia skupina:

Úlohy: Nahraď slovo zadymí v štvrtom verši iným slovom, tak aby sa nezmenil význam (pohltí, postraší, vystraší, zaplaví...). Nájdí slová, ktoré sa rýmujú. (domov/stromov, spať i my/zadymí, štípať/prípad, nemáme/mame, k mame/máme, dievčatá/nemáta).

6. „Určite sa vám už stalo, že bola tma a boli ste doma sami. Báli ste sa? Básnik Daniel Hevier pre vás v týchto prípadoch vymyslel spôsob ako sa prestať báť a my sa ho teraz naučíme.“ Prečítame báseň, ktorá je napísaná na tabuli.

Zabarambarumbarimburujte si s nami

Keď ste doma celkom sami

a tma stojí za dverami

zabarambarumbarimburujte si vždy s nami.

To sa robí

na dve doby:

doba: RAMBA – RUMBA

doba: BURUM – BÁC!

Nebojím sa ťa, tma, viac!

Báseň zborovo číta celá trieda. Naučíme sa naspamäť posledné tri verše básne a zborovo prednášame a „odstraňujeme“ strach tmy. So žiakmi sa dohodneme, že tento spôsob „odháňania“ strachu budú využívať vždy, keď budú pociťovať napätie a úzkosť.

Záverečná časť

1. Prečítaj a napíš z básne vetu, ktorá sa ti najviac páčila.

2. Namaľuj, nakresli svoje pocity z básne.
3. Talentovaný žiak prednesie báseň.
4. *Hra „Rýmovačka“*. Cieľom hry je vymýšľať rýmy na určené slová a znázorniť ich pohybom. Žiaci sa rozdelia na dve skupiny. Jedna skupina vyjde von z triedy. Zatiaľ skupina, ktorá zostala dnu, vymýšľa slová na ktoré možno ľahko nájsť rým. Povedzme hruška. K nemu musia vymyslieť ďalšie, s ktorým sa toto slovo rýmuje, napr. muška. Druhú skupinu potom zavolajú dnu. Povedia im, že majú znázorniť slovo, ktoré sa rýmuje so slovom muška. Hráči sa poradia a znázornia napríklad slovo puška. Keďže neuhádli musia sa opäť poradiť a znázorniť iné slovo napr. šuška. Hádajú slová, kým neuhádnu to správne, teda hruška. Keď skupina uhádne druhá im zatlieska a úlohy si vymenia.
5. *„Pyramída zo slov“*. Keďže názov básne sa začína písmenom V, pokúsime sa z toho písmenka utvoriť pyramídu, a to tak, že vždy k nemu jedno písmeno pridáme. Napríklad:

v
vy
výr
veru
vanie
veniec

2.5 Práca s básnickým textom Š. Moravčíka *Sneží, sneží*

Predmet : slovenský jazyk – čítanie a literárna výchova

Báseň: Štefan Moravčík - *Sneží, sneží*

Cieľ: Oboznámiť sa so spisovateľom Štefanom Moravčíkom. Rozvoj tvorivosti pri práci s básnickým textom.

Metódy a formy: didaktická hra, riadené tvorivé písanie, skupinová práca, riadený rozhovor, rozprávanie.

Pomôcky: hádanky na lístkoch papiera, „zaprášené texty“.

Text básne: *Sneží, sneží*

*Sneží, sneží, sneh sa sype,
nezatváraj, mráz nás štípe!
Milana, Dušana
spoznáš podľa písťania.*

*Keď som išiel od Magdule,
stúpam som jej na snehule,
búchali, čľapkali,
sivé očka plakali.*

*Sivé očká, čo plačete,
na lyžiach ma predbehnete!
Vykríkne víťazne,
kto zo snehu vyviazne.*

Úvodná časť

Motivácia:

1. Hra „Hádaj, hádaj.“ Žiaci sa rozdelia do skupín. Každá skupina dostane dve hádanky. Musí na ne nájsť správnu odpoveď a pohybom ju znázorniť tak, aby ostatní žiaci uhádli, o čo ide, čo predvádzajú.

Prvá skupina, hádanky:

Dva drevené koníky cválajú po snehu a do snehu sa nikdy nezaboria. Čo je to? (lyže)
Visia, visia biele meče, vôkol strechy, vôkol vrát. Iba slnko dokáže ich, potichučky obtrhať. Čo je to? (cencúle)

Druhá skupina, hádanky:

Studená je ako ľad, pritom ju má každý rád. Vanilková a či iná. Čože je to? (zmrzlina)
Poznám jeden domček, v ňom päť bratov býva, každý vo svojej izbičke sa skrýva. Čo je to? (rukavica)

Tretia skupina, hádanky:

Ako sa napíše troma písmenami zamrznutá voda? (ľad)

Nie je murár – muruje, nie je maliar – maľuje,
nie je komár – predsa štípe, pod nohami vŕzga, škripe.

Zaháňa z ulice decká, naľaká ho iba piecka. (mráz)

Štvrtá skupina, hádanky:

Mám dva kone, pekné vrané, jedným sedlom osedlané. Letia s vetrom o závody, nechcú ovsu, nechcú vody. Čo je to? (sánky)

Poletuje biele perie, skadiaľ letí, kde sa berie? Ale keď ho ruka zlapká, z pierka je - vody kvapka . Čo je to? (sneh)

2. Rozcvičenie jazýčkov. Prečítajte vety odpredu aj odzadu, čo ste zistili? Sú výnimočné? (Áno sú, lebo rovnako znejú aj, keď ich čítame odzadu.) Na tabuli sú napísané vety:

Jedol zloděj. Plazy z Álp. Kobyla má malý bok. Ráno kuchár hodí do hrachu konár. Lilipután Elo polená tu pílil. Krt šípi štrk. Nám repu seje superman. Na jar kúpil lipu krajan.

3. „Zámenky“. Zameň jedno písmeno v slove iným tak, aby vzniklo nové slovo:

palác – pajác	mierka – pierka	pasta – pasca
pradedo – pradeno	šopa – kopa	látka – zátka
ryža – ruža	svet – kvet	lavica – lasica
omyl – Emil	roh – rok	oáza – váza
dejiny – dediny	hora – hoľa	šálka – pálka

Interpretačná časť

1. „Zaprášeny text“. Žiakov motivujeme tým, že na povale u starej mamy na dedine objavili zaprášený starý zošit, z ktorého je napísaná báseň. Text je však ťažko čitateľný a nie všetky slová sa dajú dobre prečítať. Pokúste sa doplniť chýbajúce hlásky a slová, aby vznikol ucelený text, ktorého správnosť si skontrolujeme podľa originálu a možno vytvoríme novú báseň. „Zaprášena“ báseň vyzerá takto (každý žiak dostane tento text):

Sneží, s..ží

Sne.., ...ží, sneh sa s...,
nezatvá..j, mráz n.s ští..!

Milana, Duš.n.

spoznáš podľa

Keď som iš..l od Magdule,

stúpali som j.j na snehu.. ,

búchali, čľa..a.i,

sivé pla..li.

.... oč.á, čo ...čete,

na ma predbehnete!
Vykríkne víťazne,
kto zo sne.. vyviazne.

2. Prečítanie originálu textu básne žiakmi.
3. Porovnanie básne s textom, ktorý vytvorili žiaci, pričom upriamime ich pozornosť na hru so slovami pri tvorbe tohto textu a poukážeme na tvorivú silu jazyka.
4. *Rozhovor* : „Kto je autorom básne?“ (Štefan Moravčík)
„Čo ste od Štefana Moravčíka už čítali?“ (básne Slovenčina, Priateľský chodníček, Svätý Mikuláš a iné)
5. Učiteľ povie pár slov *o spisovateľovi Štefanovi Moravčíkovi*: Štefan Moravčík píše pre deti a pre dospelých. Je spisovateľ, básnik a novinár. Žije v Bratislave. Má veselú povahu, čo cítiť aj z jeho tvorby. Nielen deti, ale aj dospelí radi čítajú diela z jeho tvorby. Štefan Moravčík je šéfredaktor novín Slovenské pohľady, ktoré vychádzajú 150 rokov. Slovenské pohľady od svojho vzniku šíria a bránia slovenčinu.
6. Vyhľadajte v básni slová, ktoré sa rýmujú. (sype/štípe, Dušana/pišťa, Magdule/snehule, čľapkali/plakali, čo plačete/predbehnete, víťazne/vyviazne.)
7. Vytlieskaj verše podľa slabík a spočítaj slabiky.
8. Utvorte čo najviac rýmov k slovu plakali.
9. Zaspievame si pieseň Prší, prší. Poukážeme na vtipnú zámenu a hru so slovami pri porovnaní piesne s básňou Sneží, sneží. (Milá má/Milana, duša má/Dušana, podkovičky/snehule)
10. Nájdi v básni slová začínajúce na hlásku S. Utvor z týchto slov ucelený príbeh alebo novú báseň. (Žiaci použijú tieto slová: sneží, sneh, sype, spoznáš, stúpal som, snehule, sivé)
11. *Hra na tlmočníkov*. „Vieme, že medzi nami žijú ľudia, ktorí dobre nepočujú, alebo nepočujú vôbec. Určite ste ich už videli ako sa dorozumievajú znakovou rečou, posunkami. Jeden z vás bude čítať báseň a ten druhý ju bude zároveň „prekladať“ do znakovkej reči“. Predstaví si, že celá trieda nepočuje a preto musí používať posunky, aby sme pochopili o čom báseň je. Môžeme využiť gestikuláciu, mimiku, ukazovanie i pohyby celého tela.“

Záverečná časť

1. *Zaspievame si* báseň podľa nápevu piesne Prší, prší.
2. *Vymyslíme melódiu* a zaspievame báseň podľa tejto melódie.
3. Porozprávame sa o zimných radovánkach na snehu.
4. Povieme básne o zime.
5. *Hra „Pantomíma“*. Cieľom hry je predviesť svojej skupine názov nejakej knihy, piesne alebo príslovie. Vytvorí sa dve skupiny a rozídu sa do dvoch kútov triedy. Každá skupina si vyberie nejaký názov známej knihy, piesne či príslovie a napíše ho na papier. Potom sa znova všetci stretnú a prvá skupina podá jednému súťažiacemu z druhej skupiny papier, kde je napísaný názov. Ten si ho prečíta a má dve minúty na to, aby svojej skupine tento názov názorne predviedol. Pomocou prstov ukáže, z koľkých slov sa názov skladá. Nemusí však každé slovo predvádzať osobitne, celý názov môže zahrať naraz. Ak ide o názov knihy, názorne ukáže čítanie. Ak je to pieseň, znázorní spev. Ak neznázorní čítanie ani spev budeme vedieť, že ide o príslovie. Spoluhráči mu kladú rôzne otázky, odpovedať však môže iba kývaním hlavy na znak súhlasu alebo nesúhlasu. Skupina, ktorá uhádne viac názvov, víťazí.
6. Predvedzte ako sa topí snehuliak.
7. *Súťaž „Pomiešané písmená“*. Z prehádzaných písmen utvorte slová, ktoré sa viažu k zimnému obdobiu.
kel ina hus (snehuliak) cena ivo (vianoce)

čo vlak	(vločka)	ži myč	(čižmy)
očka val'ug	(gul'ovačka)	rok leču	(korčule)
viac reku	(rukavice)	cuva fija	(fujavica)

2.6 Práca s básnickým textom M. Rúfusa Jarná Modlitba

Predmet : slovenský jazyk – čítanie a literárna výchova

Báseň: Milan Rúfus - Jarná modlitba

Cieľ : Vnímať estetickosť poézie. Pochopiť obsah a precítene recitovať báseň Jarná modlitba.

Prirovnanie. Vyjadriť a zdôvodniť svoje pocity z básne.

Metódy a formy: rozhovor, relaxácia, didaktická hra, skupinová práca, metóda reflexie, súťaž.

Pomôcky : gramofónová nahrávka A. Vivaldi: Štyri ročné obdobia, časť Leto, gramofón, krabica, hracia kocka.

Text básne:

JARNÁ MODLITBA

*Tráva je múdra vec.
Čo všetko vie ti!
Tráva je koberec
pod nohy detí.*

*Pre ľudí mliečičko,
pre zvery chlebič.
Zelená halena,
ušíťá v nebi.*

*Daj, Bože, trávičku.
Už sa nám žiada.
Zložiť v nej hlavičku,
kvety v nej hľadať.*

*Slnko už ako zvon
na Tvoju slávu
vyzváňa, Pane náš.*

Daruj nám trávu!

Úvodná časť

1. *Relaxácia* – psychická a somatická relaxácia prostredníctvom hudby a hovoreného slova.

Hudba: A. Vivaldi: Štyri ročné obdobia, časť Jar, leto.

Žiaci ležia na koberci, prípadne na žinenkách, hudba je reprodukováaná jemne, v triede je prítmie. Učiteľ začne jednoduchým verbálnym úvodom (uvoľníme svaly celého tela, pravidelne dýchame, nič nás neruší...), pričom prvú minútu necháme žiakov započúvať sa do hudby. Žiaci si predstavujú životný moment, kedy sa cítili šťastne. Hudobnú relaxáciu ukončíme hlbokým vdychnovaním a vydychnovaním v súlade s rytmom hudby. Jemne zvyšujeme dynamiku hudby a prihovárame sa žiakom - ako sa cítili, či si oddýchli, či ich nič nerušilo...

2. Úloha na koncentráciu pozornosti : Hra „Lov slov“.

Učiteľ pripraví krabicu so slovami, prídavnými menami. Žiaci si „lovia“ z krabice slová a ku každému „vylovenému“ slovu majú povedať slovo, podstatné meno, tak aby vzniklo slovné spojenie. Napr. žiak si „vyloví“ prídavné meno pyšná a doplní podstatné meno napr. princezná. V krabici máme na kartičkách slová: modrá, zelená, žltá, jarná, čierna, voňavá, tmavá, studený, teplá, jemný, silný, slabý, mokry, suchý, snehový...

3. Motiváciou môže byť *báseň Jar*:
Rozfúkala púpavienke sukničku,
pohladila jarné kvety po líčku.
Zlatým lúčom napísala na chotár,
zobud'te sa kamaráti,
prišla jar!

Básne o jarných mesiacoch pomôžu navodiť jarnú náladu.

Marec	Apríl	Máj
Kytičku snežienok dostane od jari, zobúdzat' prírodu, marcu sa podarí.	Aprílové prehánky trvajú len málo. Nedovolia slnku, aby teplo hrialo.	Máj zafarbil čerešničky, bude hej, zahráme sa na pažití zelenej.

4. „Kam sa schovali jarné mesiace?“ Nájdi vo vetách ukryté názvy jarných mesiacov a farebne ich vyznač.

V triede bolo dusno **a príliš** teplo.

Zrazu vošiel **Adam a** recitoval krásnu báseň.

Tento žiak **má** jemný a zvonivý hlas.

Interpretačná časť

- Príprava na vnímanie: Krátky *rozhovor o modlitbe*:
„Vieš čo je to modlitba?“ (rozhovor človeka s Bohom)
„Kto a komu sa prihovára v modlitbe?“ (človek sa prihovára Bohu)
„Kedy a kde sa najčastejšie modlíme?“ (večer pred spaním, pred jedlom, doma, v kostole...)
„Vieš povedať nejakú modlitbu?“
- Úvodné slovo*: „A teraz sa započúvajte do modlitby, ktorú pre deti vymyslel básnik Milan Rúfus. Počúvajte!“ Učiteľov prednes môže byť podfarbený jemnou hudbou. Pred prednesom ešte žiakom priblíži básnika. Milan Rúfus (1928) sa v súčasnosti považuje za najlepšieho a hlboko nábožensky založeného básnika. Jeho vrúcny vzťah k Bohu cítiť v celej jeho tvorbe. Je roznášač lásky, dobra, pokoja, úcty, krásy a všetkého, čo nosí v sebe človek, ktorý bol od malička vedený k láske k Bohu. Žije v Bratislave.
- Po prednese ponecháme žiakom chvíľu ticha na *vyznenie estetického dojmu* a až potom sa ich opýtame aké pocity v nich text vyvolal. Pomôžeme otázkami: „Cítil si sa príjemne, či nepríjemne? Vyvoláva v tebe báseň klud, alebo nepokoj, či strach?“
- Prvé čítanie*. Kvôli nerušenosti dojmu z čítania básne nevyvolávame žiakov po mene, ale využijeme „hru na rozhlas“. Dotykom „zapnem“ žiaka, ktorý má čítať a podľa potreby žiaka „vypnem“. Takéto čítanie vylučuje hlásenie sa žiaka len kvôli aktivite, bez snahy o vnímanie textu. Keďže báseň je krátka môžeme ju prečítať dva až trikrát podľa čitateľskej vyspelosti žiakov v triede.
- Práca v skupinách*:
Prvá skupina: Nájdi v texte k čomu básnik prirovnáva trávu. (koberec, zelená halena, mliečičko pre ľudí, pre zvery chlebič)

Druhá skupina: Básnik prirovnal trávu k rôznym veciam. K čomu by ste prirovnali trávu vy?

Tretia skupina : Nájdi verše spojené s jarou.

Štvrtá skupina : Vyhľadaj v básni slová z ktorých cítiť básnikovu nežnosť a lásku. (trávička, hlavička, chlebič, mliečičko)

Vyhodnotenie práce a postrehov jednotlivých skupín.

6. „Napíšte slovo *modlitba* zhora nadol t.j.do každého riadku napíš jedno písmeno. Vašou úlohou je vymyslieť na každé písmeno slovo ním začínajúce a zároveň súvisiace s jarou.“
Napríklad:

M – modrý, mäkká, majestátna...

O – obloha, ovocie, ovce...

D – dar, deň, daždivá...

L – les, lúka, lejak...

I – iskrivá, impozantná, impulzívna...

T – teplá, tráva, tmavá...

B – bohatá, belasá, bezoblačná...

A – agát, ažúrová, atypická...

7. Nájdi v týchto slovách básne Jarná modlitba ukryté iné slová: múdra (úd), koberec (ber, bok, ober), pod (od), nohy (hon), mliečičko (mlieč, lieč, lieči, či), daruj (dar), zvon (von).

Záverečná časť

1. Rozhovor:

„Aké sú básne Milana Rúfusa?“ (pekné, jemné, citlivé...)

„Prečo sa vám páčia?“ (Sú melodické, vyjadrujú krásne myšlienky atď.) Necháme žiakov voľne hovoriť, vyjadrovať obdiv nad tvorbou Milana Rúfusa.

2. Záverečné čítanie básne žiakmi s dôrazom na precítenie básne.

3. Hádanka : Kde sa vzal, tam sa vzal koberec – čo nik netkal. Po belasej rieke letí a je celý krásny svieži. Čo je to? (lúka)

4. Vyber si ročné obdobie, ktoré máš rád a porozprávaj, prečo ho máš rád.

5. Nakresli ilustráciu k tej časti básne, ktorá na teba najviac zapôsobila.

6. Porozmýšľaj o čom by si napísal zimnú modlitbu. K čomu by si prirovnal sneh, mráz, ľad, snehovú vločku?

7. Súťaž „Čarovná kocka“. Žiaci si pripravlia papier a pero, vedúci súťaže hracia kocku. Úlohou hráčov je napísať toľko slov, koľko bodiek bude po hodení na vrchnej strane kocky. Všetky slová sa budú začínať písmenom, ktorým začína číslica znamenajúca počet bodiek, napr. 5, písmeno P. Kto je najskôr hotový, povie dost' a zdvihne ruku. Ostatní musia tiež dvihnúť ruku, aby nemohli odpisovať. Prvý povie, čo napísal a hrá sa znova. Víťazí ten, kto najskôr napíše všetky slová.

ZÁVER

*„Kým ešte žijú veršičky,
aj dobro s nami žije.*

*Maličkých chránia veľikí
v náručí fantázie
a skorocelom dobrých slov
zahoja všetky ranky.“*

(Valentín Šefčík)

Básne nám poskytujú priestor pre radosť z jazyka, z jeho schopnosti navodiť radostný pocit, uplatňujúci hravú detskú logiku a fantáziu. Pomocou nich rozvíjame schopnosť sluchovej diferenciácie i fonematického sluchu, ktorý má veľký význam pre správnu výslovnosť a rozvoj komunikačnej schopnosti. Námety z básní využívame na rozkmitanie jazýčkov, čím prispievame k rozvoju obratnosti artikulačných orgánov. Pri rozbere básní sa často presvedčíme, že v žiakoch drieme kreatívne myslenie i predstavivosť.

Návrhy vyučovacích hodín literatúry pri práci s básnickým textom boli ukážkou ako hravou formou možno viesť žiakov od nepoznania k poznaniu, ako možno zvládnuť techniku rečovej činnosti, ako rozvíjať predstavivosť a fantáziu v radostnej atmosfére. Naznačené literárno-výchovné činnosti možno podľa potreby – so zreteľom na intelektuálnu vyspelosť žiakov konkrétnej triedy – z hľadiska ich náročnosti stupňovať, obmieňať a prispôbovať. Jednotlivé námety možno vhodne zakomponovať aj do vyučovacích hodín (čítanie, rozvoj komunikačných schopností v špeciálnych základných školách - variant A). Použité cvičenia, súťaže a hry môžu byť pomôckou pri rozvíjaní komunikačnej schopnosti žiakov a nenásilnou formou vytvárania vzťahu žiakov k materinskému jazyku i poézii. Ide o vzor, ktorý sa dá svojsky uplatniť, ktorý nesie v sebe tendenciu ukázať cestu – jednu z mnohých.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ZDROJOV

1. Feldek, Ľ. 1982. Päť detektívov. Mladé letá, Bratislava. 1982
2. Findra, J.-Gombala, E.-Plintovič, I. 1982. Slovník literárno-vedných termínov. Bratislava: SPN, 1982. 290 s. ISBN 80-7090-093 8
3. Harpáň, M. 1994. Teória literatúry. ESA, Bratislava. 1994. ISBN: 80-85684-05-5
4. Hevier, D. 2003. Nevyplazuj jazyk na leva. SPN, Bratislava. 2003. ISBN: 80-10-00281-X
5. Kopál, J. 1997. Próza a poézia pre mládež (Teória, poetológia). Enigma, Nitra, 1997. ISBN: 80-85471-48-5
6. Moravčík, Š. 1989. Zlomjazýček. Mladé letá, Bratislava. 1989. ISBN: 80-06-00057-3
7. Rázusová-Martáková, M. 1989. Od jari do zimy, Bratislava: Mladé letá. 1989. ISBN: 80-06-00148-0
8. Rúfus, M. 2007. Modlitbičky. SPN-Mladé letá, Bratislava. 2007. ISBN: 9788010016310
9. Šefčík, V. 2000. Kniha na vydaj. Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov. 2000. ISBN: 80-7165-269-5
10. Šefčík, V. 2007. Kamienky pri ceste. Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov. 2007. ISBN: 978-80-7165-629-6
11. Válek, M. 1977. Veľká cestovná horúčka, Bratislava: Mladé letá, 1977

